

IRODALOM.

A katonanyelv külföldi irodalma.

Az osztálynyelv keletkezésének, fejlődésének legérdekesebb példája a katonanyelv. Előttünk él, fejlődik, változik, gyarapodik s igen sok esetben még az egyéni nyelv hatása is megfigyelhető benne, amint a közösség nyelvének fejlődésében érvényesül. Az új, vagy új jelentésben használt szavak eredete is igen gyakran világosan látható s aki a helyszínen figyeli meg a katonanyelv életét, beleláthat abba a lelki működésbe is, mely az élő nyelv változását létrehozza és irányítja. Az a szerencsétlen világháború, mely egész Európa békéjét felforgatta s katonává tette a békés polgárok millióit, bő alkalmul szolgált arra, hogy minden hadviselő nép harcosai körében kifejlődjön a hadi élet viszontagságaihoz, szenvedéseikhez és mulatozásaihoz, szórakozásaihoz alkalmazkodó osztálynyelv.

Ennek a katonanyelvnek minden nép körében megvannak a maga sajátosságai, melyek visszatükrözik az illető nép jellemét, gondolkozásmódját, de van emellett a katonanyelvnek mindenütt bizonyos közös, jellemző sajátosságai is. A katonanyelv szellemes, ötletes, képes kifejezésekben gazdag, emellett gúnyos, szatirikus, néha kiméletlen fölfelé és lefelé egyaránt. Szinonimákban gazdag, különösen, ha a háború eszközeiről (puska, ágyú, golyó), az evésről, alvásról, pénzről stb. van szó. Így pl. ágyúk nevei a német katona nyelven: *der sanfte Heinrich, der liebe Fritz, die wilde Marie, der schöne Georg, die dicke Berta, Bulldogg* (mozsár) stb; a gépfegyver *Kaffeemühle, Nähmaschine, Stotterbüchse*, franciául: *moulin à café, moulin à poivre*; ágyúgolyók nevei: a nehéz lövedékek: *Frachtwagen, Zuckerhut, Mehlsack*; továbbá *Flaschenpost, Liebesgabe* stb. a franciáknál: *oiseau, moineau, pigeon; gros noir, gros rouge, valise, colis-postale* s az olaszoknál is *pacco postale*; az angoloknál is *big black*. A katona nevét jelző cédula a magyar katona nyelven *halálcédula*, a német keserű humorral így nevezi: *Krepiermarke, Himmelfahrtsmarke* vagy *Freikarte zum Massengrabe*, a svájci katona: *Grabstei, Himmelfahrtsfrachtbrief* vagy *-täfel, Toletäfel, Hundszeiche* stb. Az ellenséget gyakran az ő nyelvéből ellesett szóval jelölik. A francia katonát a német így hívja: *Schang* (Jean), *Lulu* vagy pedig *Parlewu, Wulewu, der Ohlaha, Tulemong* (tout le monde), a francia parasztot *pizang*-nak (paysan) nevezi. Ilyen jelenség az is, midőn a mi katonáink *csues*-nak nevezték el a szerb, bosnyák, szlovén, rutén parasztokat, mert gyakran hallották tőlük ezt a szót (a. m. hallod). Az angol katona neve a németeknél: *Tommy, Inglischmann, Engelman* vagy gúnyosan *Fussballindianer*; az olaszt a német katona *Katzelmacher*-nak, a magyar *digónak* nevezte. A mozgó konyha *Gulaschkanone* neve mindenütt elterjedt a német hadseregben; a francia katonanyelvben *canon à ragout, canon à rata* a neve.

A katona ötletessége számtalan kifejezésben jelentkezik; a kórház *Karbolkaserne*, a szanitéc zászlós *Karbolführich*; a gázálarc *Maulkorb, Karnevalscheier*

s a katona aki hordja *Haremsdame*. A magyar katona tréfásan *keskenyvágyányú őrnagynak* nevezte el a zászlóst; ugyanilyen ötletességgel nevezi a svájci katona *Schmalspurmajornak* a hadnagyot és *Schmalspuroberstnek* a kapitányt.

Ez a nyelvtudomány szempontjából is érdekes és tanulságos katonanyelv különösen a német és francia nyelvészek körében keltett nagyobb érdeklődést.¹ A német nyelvészeti irodalomnak volt már egy alapvető munkája a háború előtt: *Dr. Paul Horn, Die deutsche Soldatensprache* (1. kiad. 1899, 2. kiad. 1905). A háború alatt sokan foglalkoztak a katonanyelvre vonatkozó adatok gyűjtésével. Egynek a gyűjtésnek tudományos alapot adott a bajor tudományos akadémia szótári bizottsága azzal, hogy 1916 júniusában a bécsi tud. akadémia szótári bizottságával egyetértve körlevéllel fordult a gyűjtőkhöz s felhívta őket a katonanyelv szavainak és kifejezéseinek rendszeres gyűjtésére. Az így egybegyűlt gazdag anyagot dolgozta fel Mausser Ottó, *Deutsche Soldatensprache. Ihr Aufbau und ihre Probleme* (Strassburg, Trübner 1917) c. könyvében. Gondos gyűjtésen alapszik és az irodalom teljes felhasználásával készült könyv: *Theodor Imme, Die deutsche Soldatensprache der Gegenwart und ihr Humor* (Dortmund, Ruhfus 1917). Inkább a nagy közönség szórakoztatását, mint a tudományos célt tartja szem előtt a következő két kötet: *K. Bergmann, Wie der Feldgraue spricht. Scherz und Ernst in der neuesten Soldatensprache* (Giessen, Töpelmann 1916); *G. Hochstetter, Der feldgraue Büchmann. Geflügelte Kraftworte aus der Soldatensprache*. (Lustige Blätter, Berlin). A napilapokban és folyóiratokban megjelent cikkek közül tudományos szempontból is figyelemre méltók *H. Tardel* dolgozatai *Namenschöpfung im Kriege* (a következő folyóiratokban: *Zeitschrift für den deutschen Unterricht* 1915 dec., *Deutsche Rundschau* 1916 július, *Die Grenzboten* 1917, 4. sz.) továbbá a *Die Neueren Sprachen* c. folyóiratban megjelent közlemények. Egy francia munka is jelent meg a német katonanyelvről: *René Delcourt, Expression d'argot allemand et autrichien* (Paris 1917).

A semleges Svájc, noha nem vett részt a háborúban, mégis kénytelen volt határain állandó hadsereget tartani s ebben az országban is, ahol eddig állandó hadsereg nem volt, most rendes katonaélet fejlődött ki. Az így kifejlődő katonaélet néprajzi és nyelvészeti szempontból érdekes megnyilvánulásainak gyűjtését a *Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde* felhívása és irányítása tette rendszeressé. A kibocsátott kérdőív (*Fragebogen zur Erhebung soldatischer Volkskunde*) ráirányította a gyűjtők figyelmét mindarra, amit megfigyelni, feljegyezni érdemes. A gyűjtés kiterjedt mind a német, mind a francia nyelvű Svájc területére. A beküldött gazdag anyag felhasználásával állította össze Bächtold *Aus Leben und Sprache des Schweizer Soldaten* c. füzetét (Basel 1916). Ebben érdekesen állítja össze a német anyanyelvű katonák szavait és kifejezéseit, L. Granger és Henri Mercier pedig a francia Svájc katonáinak nyelvét dolgozták fel.

Az ellenséges államok idevágó irodalmát nem kísérhettük figyelemmel, csak

¹ A magyar katonanyelvnek nincs irodalma, csak néhány kis közlemény jelent meg a Nyelvőrben (A harctér magyarsága 45:393; Parászka G. A nyelv és a háború 46:63; Huhn Gyula Katonáéknál 47:93; Spitzer Leó Német elemek a magyar katonanyelvben 49:16; Sztrokai Kálmán A háborús katonanyelvből 49:44) és a Magyar Nyelvben (Erdélyi A háború mondattanából 11:207; Bakáink nyelve 12:264). Továbbá Balassa J. *Deutsche Elemente in der ungarischen Soldatensprache* (*Die Neueren Sprachen* 1919:359); Tábori levelezés (Néptanítók Lapja 1918:31). A mulasztást még mindig lehet pótolni s a Nyelvőr hasábjait szívesen nyitjuk meg a magyar katonanyelvről szóló közlemények számára.

annyit említhetek meg, ami véletlenül szemem elé került. A *Mercure de France* 1918-iki évfolyamában (1er et 16 Avril) jelent meg egy nagyon érdekes és tanulságos dolgozat: *Gaston Ésnault: Le Français de la Tranchée, étude grammaticale*. Ő hivatkozik két könyvre: *Sainéan, L'argot des tranchées* és *Vocabulaire du poilu*. A francia katonanyelvnek igen gazdag tárháza Barbusse könyve *Le feu*. Az angol és olasz katonanyelvnek nincs igazi irodalma. Ezekről a *Mercure de France*-nak egy másik cikke tájékoztat némileg bennünket: *Albert Dauzat, Les Argot Militaires de la Guerre à l'Étranger* (1918, 1er Janvier). Angliának csak a gyarmatokban volt állandó hadserege, tehát csakis ott fejlődhetett ki sajátos katonanyelv, melyben sok a hindú szó. Annál érdekesebb lehet az angol tengerész katonák nyelve, de ez sincs tudományosan feldolgozva s Dauzat is csak a *Daily Mail* egy cikkét idézi (1917. V. 8): *Jackstaff, Sailor's talk, quaint sea language*. A világháború folyamán sok francia szó került be az angol katonák nyelvébe; ezek közül néhány érdekeset közöl Dauzat: *no bonne* vagy *no bon* (angol-francia vegyülékkifejezés), ha valami nem jó; *tress-bine* (très bien), *napoo*, *narpoo* (il n'y en a plus), ha valami elfogyott, valaki elment, meghalt; *promenade*, franciás kiejtéssel, a tommie sétája egy francia leánnyal s *mademoiselle promenade* a barát nő neve. Az olasz katonanyelv sincs feldolgozva; egy kis gyűjteményt szintén Dauzat közöl. Ebben említi, hogy az osztrák katona neve: *beduino* (beduin) vagy *gobbo* (pupos), mert lehajol, hogy ne érje a golyó; az osztrák puska neve: *Cecchino* (Ferenc József olasz gúnyneve).

BALASSA JÓZSEF.